

Vztahy Čechů a Němců na Jihlavsku

Jejich odraz v historii jihlavského muzea a muzejního spolku

MGR. LUDMILA MORŽOLOVÁ (MUZEUM VYSOČINY JIHLAVA)

Jihlavský jazykový ostrov – Iglauer Sprachinsel:

- Protáhlé území ve směru sever – jih na pomezí Čech a Moravy zabírající plochu cca 43 × 18 km
- Příchod Němců v rámci tzv. vnitřní kolonizace od konce 12. století v souvislosti s těžbou stříbra do jinak slovanského prostředí
- Přirozeným centrem se stává Jihlava.
- Posílení německého živlu proběhlo po třicetileté válce
- Silný německý městský patriciát – po ukončení těžby stříbra posílený rozsáhlou soukenickou výrobou
- Česká menšina tvořila jen asi 10 %.
- Kromě Jihlavy jej tvořilo 79 dalších obcí, mimo jiné např. Štoky či Stonařov.

Odlišný kulturní projev

- Skřipácká hudba, mluva

Svébytný kroj

- Mužský – kabát zv. špenzer, vesta, kožené kalhoty ke kolenům
- Ženský – sukně zv. šerka, damašková šněrovačka, barevné punčochy

Vlastní tradice a zvyky

- Svatební obřady
- Církevní svátky a slavnosti

Jihlava v 19. století

- Hospodářskou převahu Němců začínají od poloviny 19. století narušovat Židé budováním vlastních podniků a firem a pokles zájmu o soukenické zboží.
- Roste počet Čechů, kteří pracují v jihlavských továrnách.
- Posílení národního uvědomění v návaznosti na probíhající české národní obrození.
- Vznik a působení řady různých spolků jak na české, tak na německé straně.

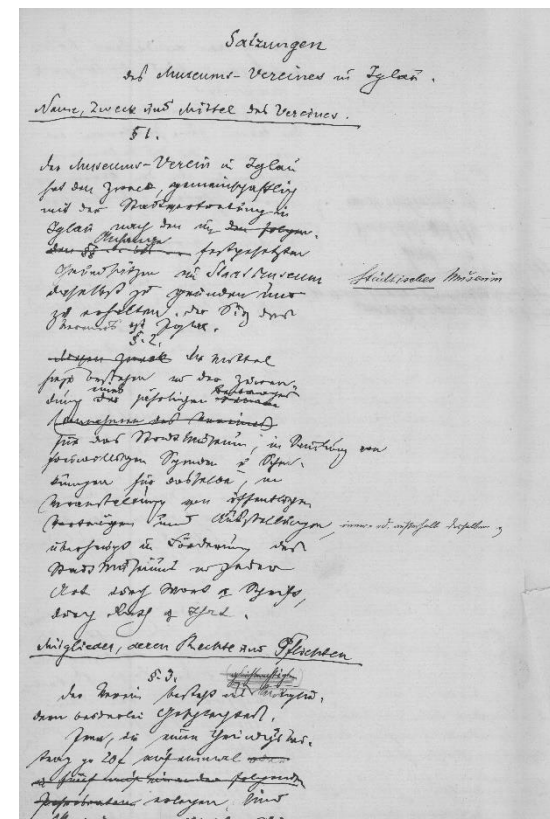

Pohled na Jihlavu v 19. století

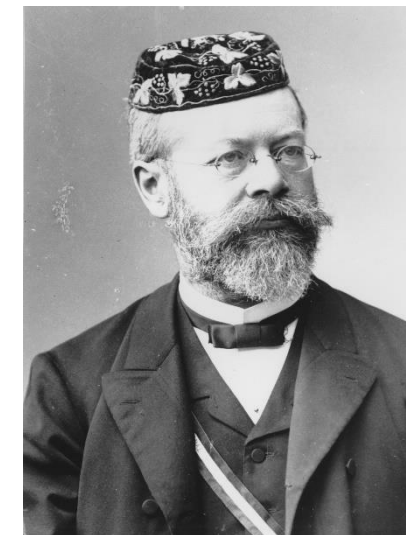
- Znepokojení na straně německy mluvících starousedlíků - staletím dané pozice nemusí být trvalé.
- Místní německé elity si uvědomují, že dědictví předků je třeba zachovat pro budoucí generace.
- Jiná města s německým obyvatelstvem, např. Znojmo, dokázala tyto potřeby zastřešit vybudováním muzea.
- Vzniká potřeba po vytvoření muzea vlastního.
- Městská rada vyzvala Německý spolek k položení jeho základů.
- Zástupci německé kulturní elity sestavují stanovy muzejního spolku.
- Stanovy byly schváleny moravským místodržitelstvím 21. října 1892.

Jihlavský pivovar – místo ustavení přípravného výboru jihlavského Muzejního spolku

Rukopisný návrh stanov

Dr. Emanuel Schwab, právník, jeden ze spoluautorů stanov spolku

- 20. listopadu 1892 se uskutečnilo ustavující shromáždění Muzejního spolku v budově jihlavské radnice.
- Nejdůležitějším orgánem spolku je valné shromáždění, které se má scházet jednou za rok, projednat hospodaření, schválit rozpočet na další rok, zvolit vedení spolku a rozhodnout o výši členského příspěvku.
- Stanovy vymezují německý charakter spolku, jednací řečí je němčina.
- § 1 stanov definuje Městské museum v Jihlavě jako německý ústav, který je založen městem a muzejním spolkem.

Členský lístek jihlavského muzejního spolku

Pohled na jihlavskou radnici

- Členové byli zakládající (Gründer), řadoví (Mitglieder) a čestní.
- Byl zvolen správní výbor ve složení 7 členů spolku, 4 kooptováni z městského zastupitelstva.
- Zástupci města v menšině.
- Vlastníkem všech předmětů je město, ale za jejich stav a pohyb zodpovídají členové muzejního spolku.
- Zdroj financí – příspěvek města (není nijak konkrétně stanoven) a členské příspěvky.
- Vazby mezi městem a spolkem nejsou jednoznačně vymezeny, kompetence se překrývají.

Statistik der Gründer - Beiträge 1892

Verzeichnis der Gegenstände

Nr.	Gegenstand	Masse	Goldbetrag			
			fl.	kr.	gr.	le.
1	Joh. J. Kammermayer	einmalig	10	-	-	-
2	D. von Schmal	"	10	-	-	-
3	P. von Briel	"	10	-	-	-
4	D. J. J. J. J.	"	10	-	-	-
5	Herrn J. J. J. J.	"	10	-	-	-
6	J. J. J. J.	"	10	-	-	-
7	J. J. J. J.	"	10	-	-	-
8	Herrn J. J. J.	"	10	-	-	-
9	Herrn J. J. J.	"	10	-	-	-
10	Herrn J. J. J.	"	10	-	-	-
11	Herrn J. J. J.	"	10	-	-	-
12	Herrn J. J. J.	"	10	-	-	-
13	Herrn J. J. J.	"	10	-	-	-
14	Herrn J. J. J.	"	10	-	-	-
15	Herrn J. J. J.	"	10	-	-	-
16	Herrn J. J. J.	"	10	-	-	-
17	Herrn J. J. J.	"	10	-	-	-
18	Herrn J. J. J.	"	10	-	-	-
19	Herrn J. J. J.	"	10	-	-	-
20	Herrn J. J. J.	"	10	-	-	-

Gesamter Gründer Beitrag 1892 400.-

Jyly, 31. August 1892

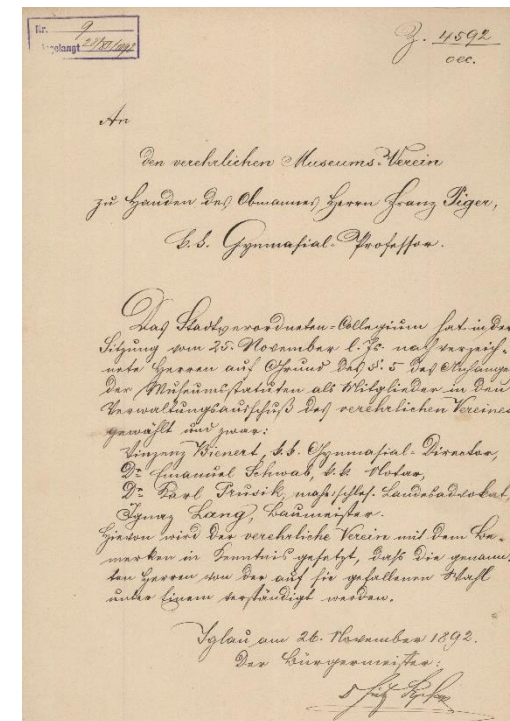
Seznam zakládajících členů spolku

Ignaz Kammermayer
1. předseda

Franz Piger
1. jednatel

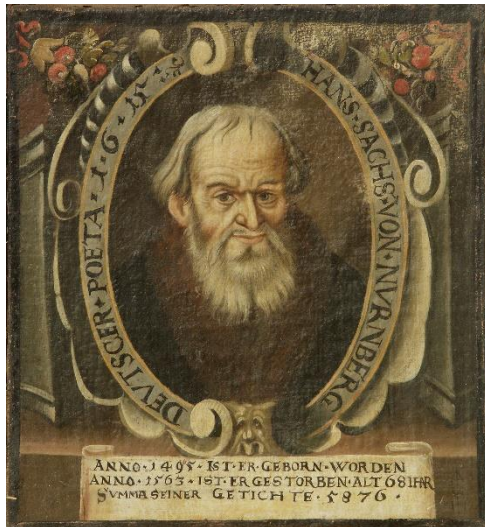

Nominace zástupců města do vedení spolku

- Muzeum se dělí na 3 oddělení – historické, přírodopisné a živnostenské.
- Pevné místo získává v budově školy v ulici tehdy zvané Na Valech.
- Každé oddělení má svoji místnost, byly vyčleněny prostory pro stálou prezentaci zbraní, pro výstavy a také pro knihovnu.
- Základem fondu se stává kolekce 49 obrazů darovaná městu již v roce 1889 rodákem Barnabášem Weissem.
- K hojně zastoupeným předmětům patřily mince, písemnosti (pozůstalosti), sbírky botanické, zoologické, geologické a mineralogické.
- 23. června 1895 se muzeum otevírá veřejnosti.

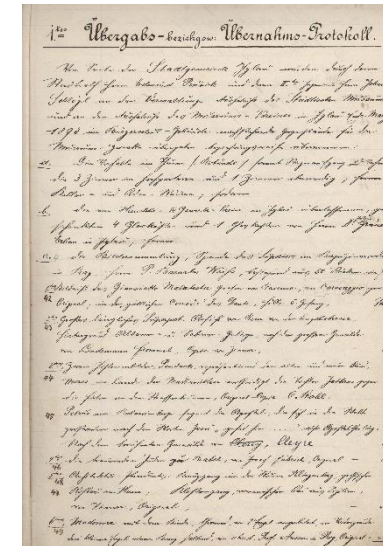
P. Barnabáš Weiss

Portrét Hanse Sachse

Původní budova muzea v ulici Na Valech

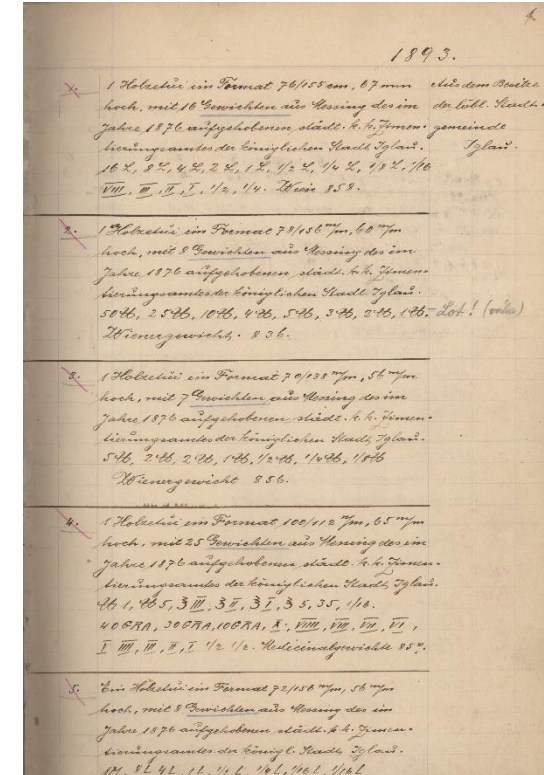

Předávací protokol se seznamem exponátů mezi městem a muzeem z března 1893

- Sbírkový fond se rozrůstá rychle díky darům a odkazům, ne systematicky.
- Přibývá předmětů umělecko-historické povahy a přírodovědných.
- Exponáty dokumentující život německy mluvících obyvatel se do sbírek téměř nedostávají.
- Výzva veřejnosti k přinášení jakýchkoliv hmotných dokladů o životě Němců v regionu.
- Ve srovnání se sběratelským úsilím Čechů v souvislosti s přípravami české národopisné výstavy v roce 1895 jsou ale výsledky chabé.
- V roce 1906 do muzea byla deponována většina majetku soukenického cechu, přibývalo dokladů jihlavského cínařství.
- Prostory jsou omezené, peněz pomálu, klesá počet kustodů, až zůstal jen jeden – Johannes Haupt.

První zápisy v přírůstkové knize

Johannes Haupt

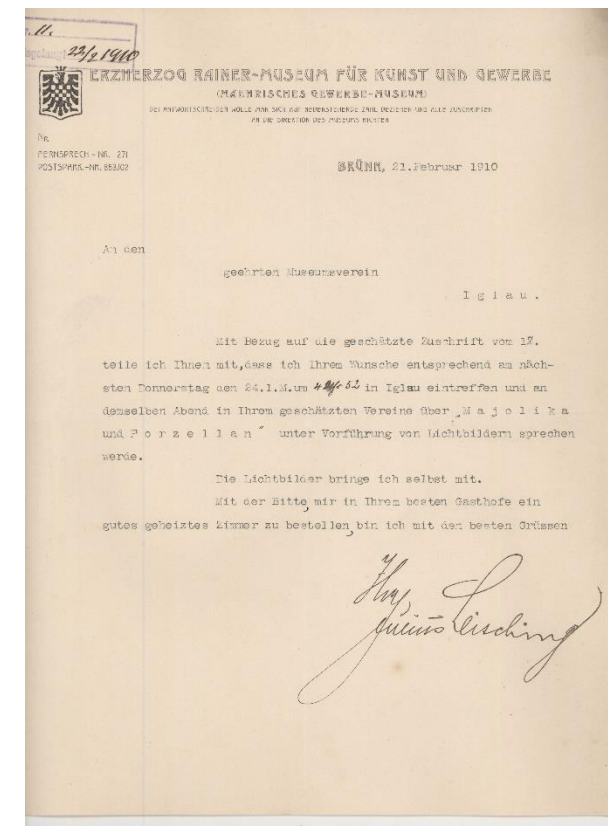
- Do první světové války mělo jihlavské muzeum stále „na kahánku“.
- Postupně klesá počet návštěvníků, nejčastěji to byly děti.
- Do roku 1914 nepřipravili žádnou vlastní výstavu a využívají spolupráce s jinými institucemi: Mährisches Gewerbemuseum v Brně, Oesterreichisches Museum für Kunst und Industrie ve Vídni.
- Pořádají se přednášky externích znalců.
- Noví členové muzejního spolku žádnou velkou aktivitou nehýří.
- Muzeum se před válkou ocitá na prahu ohrožení své existence.

Plakát na výstavu o Rembrandtovi v roce 1906

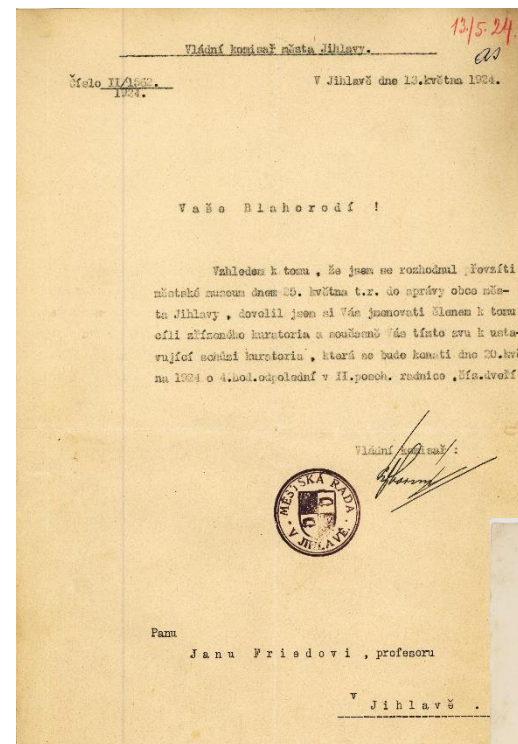

Pohled do původních expozic muzea

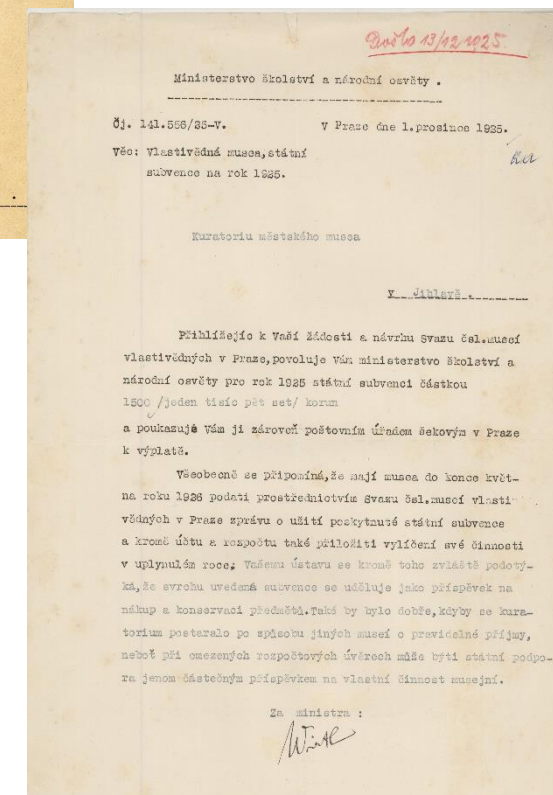
Dopis ředitele Mährisches Gewerbemuseum ohledně domluvy na přednášku o majolice a porcelánu v roce 1910

- Za války se v jihlavském muzeu zastavil čas.
- Na základě stanov byli v roce 1921 do správního výboru jmenováni 4 noví zástupci města. Vzhledem k tomu, že vedení města převzali Češi, tak se jednalo o Čechy.
- Nově zřízené vládní komisařství v Jihlavě přebírá plně vedení muzea 13. května 1924 prostřednictvím nového řídicího orgánu – českoněmeckého kuratoria.
- Již 21. května se schází Muzejní spolek a sepisuje stížnost na postup komisařství, které svým rozhodnutím porušuje stanovy spolku, tj. že muzeum je německý ústav.
- Stížnost byla sice zamítnuta, ale spory pokračují i v dalších letech.
- Muzejní spolek vstupuje do Svazu německých muzeí, vlastní muzeum vedené kuratoriem do Svazu československých muzeí.
- Muzejní spolek vyvíjí aktivitu do té doby nevídanou.
- Jihlavské muzeum obdrželo subvenci od Ministerstva školství a národní osvěty ve výši 1500 Kč – v té době také nevídanou.

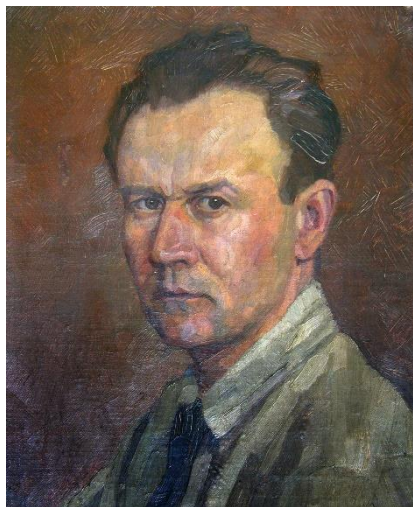

Jmenování do nově zřízeného kuratoria pro profesora Jana Frieda

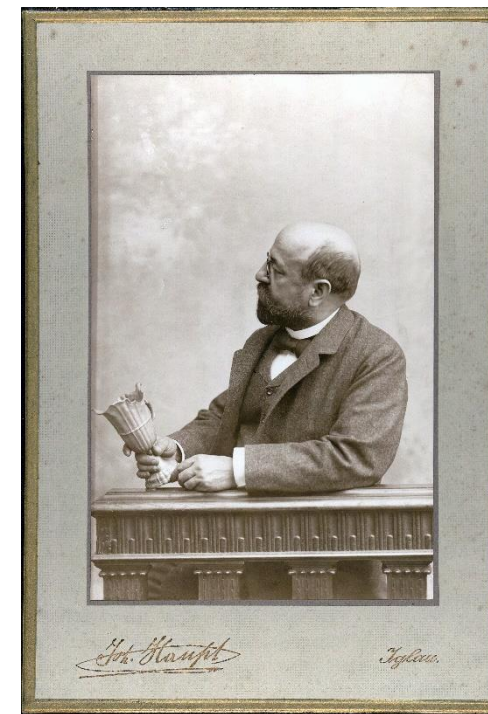
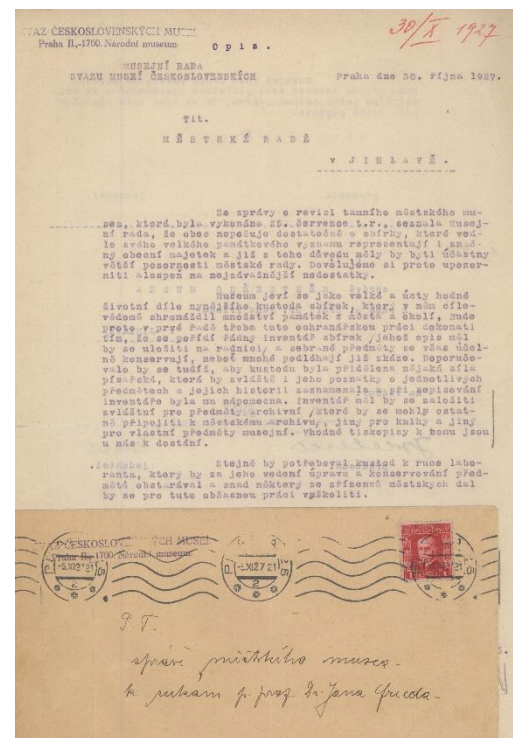
Oznámení o udělení státní subvence pro rok 1925

- Ve fungování muzea se nic nemění.
- Do muzea přichází nový kustod Hans Canon a spolupracuje s Johannem Hauptem.
- Fyzický stav sbírek je velmi špatný, rovněž tak evidence a uložení.
- Do toho vstupuje Svaz československých muzeí se svými revizemi, jejichž výsledky jsou truchlivé.
- V roce 1928 umírá Johannes Haupt.

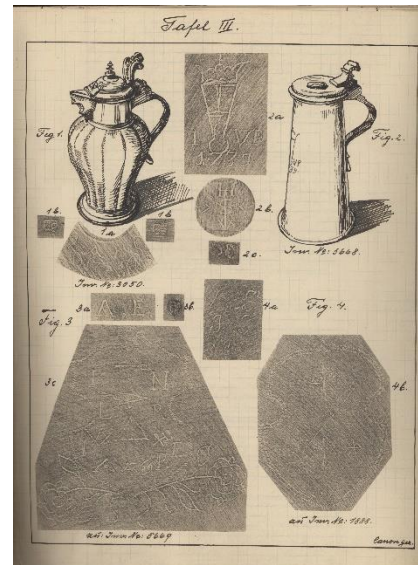
Autoportrét Hanse Canona

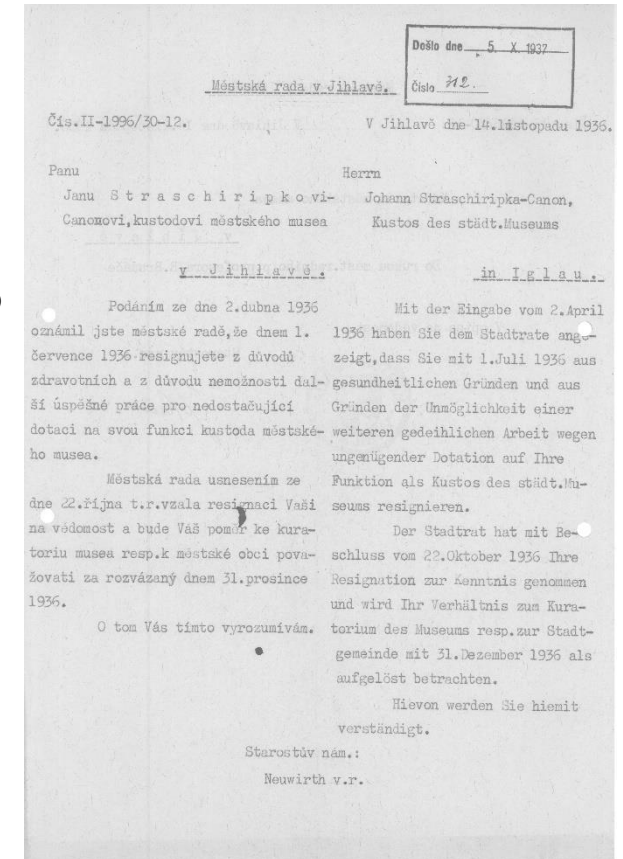
Johannes Haupt

Upozornění městské radě na stav muzea od Svazu československých muzeí s doporučením k řešení a nápravě chyb z roku 1927

- Hans Canon přistupuje ke zpracování sbírek zcela nově – tvorbou katalogů.
- Situace, zvláště finanční a s nedostatkem prostoru, je tíživá.
- Muzeum připraví v době I. republiky jednu vlastní výstavu, a to roku 1936 u příležitosti 500. výročí basilejských kompaktát.
- Přednášky se v podstatě nekonají, muzeum se nezapojuje do činnosti Svazu československých muzeí.
- Hans Canon v roce 1936 na svoji funkci v muzeu rezignuje.

Ukázky z katalogu cínu Hanse Canona

Oznámení o přijetí rezignace Hanse Canona a ukončení pracovního poměru k 31. 12. 1936

- Obsazením pohraničí a vznikem protektorátu se národnostní kormidlo otáčí na opačnou stranu.
- V říjnu 1939 ruší nový vládní komisař Leo Engelmann dosavadní kuratorium, název muzea se mění na Deutsches städtisches Museum a na pozici kustoda se vrací Hans Canon.
- Muzeum připomíná skladiště.
- Přichází nový muzejní pomocník a další spolupracovník Alois Nowotny, nadšený sběratel.
- Provozní finance se zvedají, muzeum obdrželo psací stroj. Muzeum je podporováno.
- Canon pokračuje ve zpracovávání sbírek – vzniká katalog keramiky a porcelánu.
- Byla vybudována nová expozice věnovaná soukenictví – otevřena byla 21. června 1942.
- 8. února byl definitivně zrušen Muzejní spolek po 50 letech existence.
- Poslední výstava, výstava hodin, proběhla v roce 1943.

*Unter Aufsichtigung des Landesbeauftragten für
Organisationswesen beim Reichsprotector in
Bohmen in Mähren vom 8. Februar 1942
wurde der Museums-Verein aufgelöst.*

J. Engelmann

Rukopisný záznam o zrušení
Muzejního spolku z knihy
protokolů

Der Reichsprotector
in Böhmen und Mähren
Beauftragter für Organisationen
Prag II., Fügenplatz 5

1.) Museum's Verein (Ch)
2.) Museum's Verein (Ch)
3.) Museum's Verein (Ch)

Referat: II/123 269
Sachgebiet: 16 1 - 1/5
Prag, den 9. Feb. 1942

Verfügung

Betrifft: Museums-Verein in Iglaue, Schillergasse 42,
s. H. H. Hugo Krcal, Böhmerlanddirektor, Iglaue,
Gartengasse 4.

Auf Grund der Verordnung des Reichsprotectors über die Organisationen der deutschen Staatsangehörigen vom 27. Mai 1941, Verordnungsbil. Nr. 27, verfüge ich:

1/ Der " Museums-Verein in Iglaue, Schillergasse 42" wird aufgelöst.

2/ Das Vermögen des Vereines wird unter Ausschluss der Liquidation der Stadtgemeinde Iglaue für Zwecke des Deutschen Museums in Iglaue eingewiesen.

3/ Vermögensaufstellung zum 14. Juni 1941 wird als Anlage beigelegt.

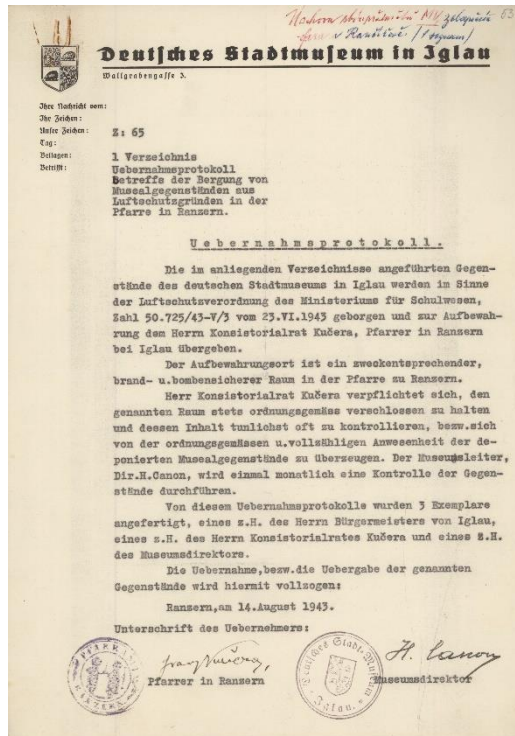
Für die Richtigkeit:
Ansch

Der Reichsprotector
in Böhmen und Mähren
Beauftragter für Organisationen
Prag
NSPK-Stand Obersteinstadt

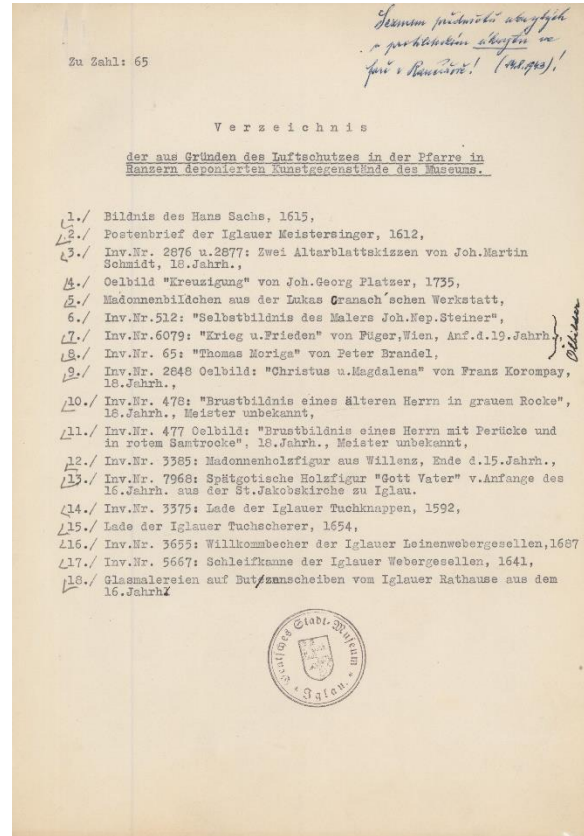
Anlage
Vermögensaufstellung mit Geldrechnung

Oznámení o zrušení Muzejního
spolku 8. února 1942

- Začínají se projevovat obavy z případných dopadů války na muzejní sbírky.
- V srpnu 1943 bylo vybráno 18 cenných exponátů, které byly deponovány na faru do Rančířova.
- V roce 1944 byla převezena většina umělecko-historických předmětů na zámek v Brtnici.
- 22. srpna 1944 byla pozastavena činnost všech vlastivědných a městských muzeí.
- Jihlavské muzeum se uzavírá 26. srpna 1944.
- Hans Canon pracuje na sbírkách až do svého odsunu v roce 1945.

Předávací protokol a seznam předmětů uložených v Rančířově

Hans Canon – autoportrét z roku 1944

- Ještě v květnu 1945 se podařilo zajistit muzejní cennosti ze zámku v Brtnici.
- V létě 1945 přichází do muzea nový správce a jeho pozdější ředitel – Arnošt Kába.
- Kábova rychlá orientace v poválečných poměrech a ve změnách majetkových poměrů v souvislosti s konfiskacemi zajistila dosavadní muzejní fond a podstatně vedla k jeho rozšíření.
- Arnošt Kába řídí muzeum a zároveň i nově vzniklou galerii. Obě instituce se stěhují do nových prostor na hlavním náměstí.
- V 50. letech se prudce mění struktura a fungování muzea. Roste počet pracovníků, vznikají odborná oddělení, rozvíjí se prezentační a přednášková činnost. Muzeum ožívá.

Rekonstrukce
muzejních objektů
v 50. letech

Pohled do muzejní knihovny na začátku 60. let

Arnošt Kába při vlastivědné vycházce

Nové budovy muzea po rekonstrukci

Muzeum v Jihlavě:

- Zrozeno jako ryze německá instituce, pro zachování historie a tradic německojazyčného obyvatelstva.
- Nevyjasněné kompetence spolku a města – nikdo nepočítal s národnostní změnou ve vedení města.
- Původní vize nebyly naplněny – podpora ze strany německé veřejnosti a vedení města nebyla dostatečná.
- Po vzniku ČSR – místo potýkání německého a českého živlu – nebyl zajištěn rozvoj samotného muzea.
- Doba válečná a protektorátní – výrazně vzdmuté německé nacionální směřování.
- Po roce 1945 – konec původního německého poslání, muzeum je budováno jako ryze český ústav.

Akceptování historie a německých počátků přichází postupně.

V regionální kulturní sféře je to stále živé téma.

Děkuji za pozornost.